

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ
ΠΡΟΟΠΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΙΣΔΟΧΗ ΣΕ ΣΧΟΛΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ Ζήνωνα Σιερεπεκλή Αρχιτέκτονα, Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

ΤΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΕΝΟΣ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η σύγχρονη αντίληψη για την νοημοσύνη απορρίπτει την ενιαία διάσταση της ευφυΐας. Η νοημοσύνη εκλαμβάνεται στις μέρες μας σαν μια πολυδιάστατη έννοια, είναι δηλαδή ένα σύμπλεγμα διαφορετικών δεξιοτήτων, από τις οποίες η κάθε μια ξεχωριστά μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαίτερη, που σημαίνει ότι ο καθένας από εμάς έχει μια ιδιαίτερη μορφή ευφυΐας.

Μια από τις μορφές αυτές είναι και η οπτική _ χωροταξική, αυτή δηλαδή που αναφέρεται στην έμφυτη ικανότητα οπτικής και συναισθητικής αντίληψης του χώρου με κάποια ακρίβεια ιδιαίτερη, που δεν την έχουν οι άλλοι. Η ικανότητα αυτή συναρτάται με την δεξιότητα σχηματισμού νοητικών συνθετικών εικόνων και αναγνώρισης αντικειμένων που γίνονται ορατά από διαφορετικές οπτικές γωνίες, μια αναγνώριση που επεκτείνεται συνήθως και στην ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς τόσο την δομική, όσο και την λειτουργική πλευρά των πραγμάτων, καθώς και την κατασκευαστική και στατική τους υπόσταση. Η ενδιαίτητη και ιδιαίτερη αυτή μορφή ευφυΐας αποτελεί την βασική προϋπόθεση για να γίνει κάποιος αρχιτέκτονας.

Το σχολείο όπως είναι σήμερα και ειδικά ο λυκειακός κύκλος αντιμετωπίζει δυστυχώς τον μαθητή ως ένα ενιαίο υποκείμενο. Αντιμετωπίζεται η ίδια η δημιουργική τάση και ικανότητα ως δευτερεύουσας αξίας. Υπάρχουν τα 'καλά' μαθήματα: Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Ελληνικά και κάτω από αυτά οι Τέχνες και τα άλλα. Για την υποβάθμιση αυτή των Τεχνών και των κατ' εξοχήν δημιουργικών μαθημάτων δεν φταίνε μόνο τα

σχολεία, φταίνε και οι γονείς. Αρκεί να δει κανείς τις στατιστικές, πόσα δηλαδή παιδιά κάνουν φροντιστήριο στα μαθηματικά και τα συναφή και πόσα στις τέχνες. Είναι αδιανόητο και όμως αποτελεί αναντίλεκτη αλήθεια πως υπάρχουν ακόμα άτομα με προκατάληψη έναντι ορισμένων χαρισματικών τάσεων των παιδιών όπως είναι για παράδειγμα η ζωγραφική, ο χορός, το θέατρο, η φωτογραφία, τα κινούμενα σχέδια, η μουσική κ.α.

Ταυτίζομαι με όσους υποστηρίζουν ότι ο Λυκειακός κύκλος βρίσκεται σε βαθιά κρίση. Η κρίση αυτή καταμαρτυρείται εκ των αποτελεσμάτων. Την απόδειξη μπορεί να την αναζητήσει κανείς αν συνομιλήσει με απόφοιτους Λυκείου. Η διαπίστωση αναφέρεται στην πλειοψηφία και όχι στους λίγους εξαιρετικούς και εξαιρετους μαθητές. Τους πικρούς καρπούς της κρίσης αυτής και την καταθλιπτική της έκταση, έχω δυστυχώς ψηλαφίσει τα τελευταία τέσσερα χρόνια που ως διδάσκων σε σχολή Αρχιτεκτονικής μου δόθηκε η ευκαιρία να είμαι σε καθημερινή επαφή με τους νεαρούς μας σπουδαστές. Την έχω επίσης διασταυρώσει και επιβεβαιώσει από το γεγονός ότι το ένα μου παιδί φοιτά στη δευτέρα Λυκείου και το άλλο διδάσκει νέους αντίστοιχης ηλικίας.

Θα προσπαθήσω αμέσως τώρα να περιγράψω με λίγα λόγια τον μέσο υποψήφιο σπουδαστή αρχιτεκτονικής, αυτόν δηλαδή που κατά συνθήκη δεν θα δώσει, ή δεν θα περάσει εν πάση περιπτώσει τις κρατικές εισαγωγικές εξετάσεις. Ο μαθητής αυτός συνήθως εγγράφεται σε μια από τις τρεις σχολές αρχιτεκτονικής των ιδιωτικών πανεπιστημίων, αφού εκεί δεν θα του ζητήσουν παρά μόνο τα δίδακτρα.

Ιδού το πορτρέτο της υπό αναφορά πλειοψηφίας.

Καταρχάς δεν γνωρίζουν σχεδόν τίποτα από ιστορία, ούτε καν αυτή της Κύπρου. Τους είναι εντελώς αδύνατο να μνημονεύσουν οτιδήποτε έχουν διδαχθεί στη μέση εκπαίδευση. Αυτή δε η αμνησία, αν συνδυαστεί και με το γεγονός πως ειδικά τα παιδιά της πόλης δεν έχουν παρά ελάχιστες βιωματικές εμπειρίες με την φύση – μερικοί για παράδειγμα δεν έχουν κόψει ποτέ ένα φρούτο από το δέντρο ή δεν έχουν πλύνει μια ντομάτα –

(παραδοχές αυτές των ίδιων των παιδιών) τότε το μνημονικό ζήτημα συρρικνώνεται σχεδόν στο μη περιεχόμενο μιας *τάπουλα ράζα*.

Πολλά από τα παιδιά αυτά δεν γνωρίζουν τι είναι βορράς, όπως και δεν κατανοούν τι σημαίνει προσανατολισμός. Δεν αντιλαμβάνονται βασικές έννοιες όπως είναι η διαφορά μάζας και βάρους, ακόμα και τι είναι επιφάνεια και τι ακμή. Αδυνατεί ο μέσος απόφοιτος λυκείου να αντιληφτεί την πιο απλή φυσική ή μαθηματική έννοια. Δεν ξέρει τι είναι ροπή, τι είναι γεωμετρικής πρόοδος, δεν μπορεί να συσχετίσει το αντιστρόφως ανάλογο με την εξίσωση πρώτου βαθμού και ακόμα δεν μπορεί να ορίσει την διαφορά μεταξύ της καθέτου και της κατακόρυφου. Μερικοί δεν γνωρίζουν ούτε αυτό τούτο το πυθαγόρειο θεώρημα ή δεν έχουν ακούσει –μάλλον δεν θυμούνται- τα ονόματα *Θαλής, Ηράκλειτος, Ικτίνος, Φειδίας, Ερατοσθένης, Βιτρούβιος, Ανθέμιος, Brunelleschi, Κέπλερ, Πανσέλιος, Κάφκα*. Ένας στους πενήντα ίσως έχει ακούσει χωρίς να γνωρίζει τι είναι ο χρυσός λόγος, ή σειρά Φιμπονάτσι, τα πλατωνικά στερεά, η κβαντομηχανική, η θεωρία της σχετικότητας.

Στα πρώτα δύο με τρία έτη οι φοιτητές μας είναι σαν τα κατεψυγμένα, ως να τους έχει κάτι μαρμαρώσει. Αδυνατούν να εκφράσουν κριτική σκέψη, δεν έχουν τολμηρή άποψη, ενίοτε μάλιστα δεν έχουν καν άποψη. Τους λείπει το νεύρο, δεν διεκδικούν, δεν τολμούν, έχουν συνήθως μια συντηρητική στάση, είναι υπέρ το δέον υπάκουοι. Το όραμα τους, αν έχουν, είναι συγκεχυμένο. Δείχνουν συχνά κουρασμένοι από την πολύχρονη ανία της απραξίας και της αποχής από την προσπάθεια.

Όσα ανάφερα δεν είναι υποθέσεις του μυαλού μου. Δυστυχώς αναφέρονται σε συμβάντα, σε συμβάντα που δεν περιορίζονται μόνο στον χώρο όπου διδάσκω αλλά σε όλες τις σχολές, ακόμη και στην κρατική. Έχουμε υποψήφιους φοιτητές αρχιτεκτονικής που δεν είναι σε θέση να κάνουν ένα υποφερτό σκίτσο, που δεν είναι σε θέση να χαράξουν κάποιες αναλογίες, που δεν μπορούν να σχεδιάσουν ορθοπροβολικώς σωστά ακόμα και την όψη ενός τούβλου.

Πολλοί έχουν λειτουργική ανεπάρκεια στην έκφραση λόγου. Αδυνατούν να εκφράσουν και κοινωνήσουν τη σκέψη τους με σαφήνεια, να περιγράψουν με λογική σειρά ένα

φαινόμενο, να εκφέρουν λόγο αρθρωμένο συντακτικώς. Επικοινωνούν με ένα πολύ περιορισμένο λεξιλόγιο, θεωρούν την αντιγραφή κειμένων νόμιμη και προτιμούν την εικόνα παρά το κείμενο. Αλλά και αυτές τούτες τις εικόνες δεν είναι σε θέση να τις αξιολογήσουν κριτικά, δημιουργικά. Δεν μπορούν να ιεραρχήσουν και μεταφράσουν τις πληροφορίες και τα δεδομένα σε σκέψη, σε άποψη ολοκληρωμένη. Αποσπασματικώς συνταιριάζουν επικολλώντας παρά συνθέτοντας.

Καθόλου δεν γνωρίζουν από τέχνες ή θεωρίες περί αυτών. Δεν έχουν διαβάσει οι πλείστοι παρά ελάχιστα ή κανένα βιβλίο κατά την διάρκεια των έξι χρόνων φοίτησης στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Αυτές είναι παραδοχές των ίδιων των παιδιών, δεν είναι δική μου φαντασίωση. Οι προεικόνες και τα βιώματα που διαθέτουν όταν έρθουν στο πανεπιστήμιο είναι τόσα φτωχά, που αναπόφευκτα συντελούν στον υποβιβασμό του επίπεδου που θα έπρεπε να είχαν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η εκπτωτική αυτή λογική είναι ότι πιο επικίνδυνο και καταστροφικό για τα ανώτατα μας Ιδρύματα.

Έτσι το μεγάλο ερώτημα που προκύπτει είναι: Ποιος φέρει την ευθύνη. Τα παιδιά; οι γονείς; ή το σχολείο; Σε τέτοιου είδους ερωτήματα οι απαντήσεις δεν μπορεί να είναι ούτε μονοσήμαντες, ούτε απόλυτες. Στο συναμψότερο βρίσκεται πάντοτε η αλήθεια. Όλοι φέρουμε ευθύνη, όμως όχι σε ίση ποσότητα. Στη διαφορά της δόσης έγκειται η ουσία. Που σημαίνει ότι θα πρέπει να αναζητήσουμε είτε τον κύριο υπεύθυνο είτε αντίστροφα τον έχοντα την ολιγότερη.

Είμαι απ' αυτούς που σταθερά πιστεύουν ότι τα παιδιά φέρουν την ολιγότερη ευθύνη. Θα το στηρίξω στα επόμενα, αφού πρώτα πω ότι το ζήτημα που μας απασχολεί αφορά όλη την κοινωνία και άπτεται θεμάτων υψίστης σημασίας για την ύπαρξη και ευτυχία του κοινωνικού συνόλου. Γιατί η παιδεία είναι ο νους και η ψυχή του ανθρώπου. Χωρίς αυτήν δεν υπάρχει ούτε γλώσσα ούτε ελευθερία. Δεν υπάρχει δια λόγου κοινωνία, όπως δεν υπάρχει κοινό συνειδέναι, δηλαδή ίδιος, για να μην πω εθνικός, πολιτισμός.

Τα παιδιά φταίνε – ας μου επιτραπεί η έκφραση – στο βαθμό που αφορά τους ίδιους και την αυτοσυνείδηση τους, την οποία εμείς οι υπόλοιποι έχουμε ή δεν έχουμε

τροφοδοτήσει με σωστά ερεθίσματα. Η απόδειξη βρίσκεται στο γεγονός ότι αυτά τα ίδια παιδιά που έχω μελανώς περιγράψει πιο πάνω, όταν εισέλθουν στη σχολή, στη μεγάλη τους πλειοψηφία είναι εξαιρετικά επιμελή και παρόντα, καταβάλλουν δε το μέγιστο των προσπαθειών και μετέχουν στο νέο πνευματικό περιβάλλον.

Μπορείτε να φανταστείτε ασφαλώς σε ποιο ανώτερο επίπεδο θα μπορούσαν να ανέβουν αν δεν τους έλειπε η αναγκαία προπαίδεια που θα έπρεπε να τους δώσει το Γυμνάσιο, Λύκειο.

Τα προλεχθέντα φανερώνουν ότι τα αναγκαία μέτρα εξυγίανσης που χρειάζεται να ληφθούν, προς την κατεύθυνση της μέσης εκπαίδευσης πρέπει να στραφούν. Ο χρόνος για να συζητηθούν και αποφασιστούν είναι κατάλληλος γιατί υπάρχει ήδη, μια νέα συσσωρευμένη εμπειρία από την πλευρά των σχολών αρχιτεκτονικής, δυο εκ των οποίων μάλιστα έχουν βγάλει ήδη τους πρώτους απόφοιτους. Αυτή η εμπειρία θα πρέπει να αποτελέσει την διαλεκτική βάση για τη συζήτηση. **Το τι μέλλει γενέσθαι δεν είναι βέβαια υπόθεση μόνο ημών των ακαδημαϊκών και των καθηγητών Μέσης, αλλά είναι πάνω απ' όλα υπόθεση της κοινωνίας, των γονέων, του Κράτους.**

Δεν πιστεύω στην δυνατότητα του κράτους και των γραφειοκρατικών μηχανισμών. Πιστεύω στη δυναμική του σπιτιού, της οικογένειας δηλαδή υπό την στενή της έννοια. Το μεγάλο, το ύψιστο μυστικό της μόρφωσης είναι πολύ απλό. Έγκειται στο να μάθει το παιδί από νωρίς να αγαπά την έρευνα, τη μελέτη, το διάβασμα, τη μάθηση. Ραχοκοκαλιά της μαθησιακής διαδικασίας είναι η αυτομόρφωση. Με άλλα λόγια η ανάληψη προσωπικής ευθύνης. Αυτό ξεκινά από το σπίτι. Δεν υπάρχει στην αγορά.

Το σημερινό μαζικό σχολείο από μόνο του δύσκολα μπορεί να το κάνει. Το πολύ, πολύ να βοηθήσει τους λίγους καλούς. Αν και αυτό είναι αμφίβολο μια και στις τάξεις είναι όλοι μαζί, καλοί, μέτριοι και κακοί. Το εγχείρημα είναι δύσκολο ασφαλώς και προϋποθέτει ενέργειες και συνήθειες που πρέπει να τολμήσουν να αντιπαρατεθούν προς την τρέχουσα χρησιμοθηρική και εμπορευματική ιδεολογία. Αναφέρομαι κυρίως σε έναν ανοιχτό δημόσιο διάλογο και στη συμμετοχή. Εδώ είναι ο ρόλος των πανεπιστημίων, να μπου

μπροστά, να ανοίξουν τα θέματα, να εκφραστούν οι απόψεις, να συγκρουσθεί το άρρωστο με το υγιές, το λανθασμένο με το σωστό, το ξεπερασμένο με το καινούργιο.

Ο στόχος της προετοιμασίας των νέων μας για εισαγωγή στις αρχιτεκτονικές σχολές που είναι και το θέμα που διαπραγματεύεται η παρούσα εισήγηση δεν θα μπορούσε να περιγραφεί χωρίς την διάγνωση των προβλημάτων. Αυτό προσπάθησα να κάνω για να μπορέσω τώρα να εισέλθω ευθέως στην πρόταση μου.

Ας μου επιτραπεί αντί εισήγησης σχετικά με το ωρολόγιο πρόγραμμα και τα συγκεκριμένα μαθήματα σχεδίου, να επικεντρώσω την εισήγηση μου σε αυτό που προσωπικά θεωρώ ότι πρέπει να περιγράφει το πορτρέτο ενός απόφοιτου Λυκείου, έτοιμου να εισέλθει με τις καλύτερες προϋποθέσεις σε μια σχολή αρχιτεκτονικής. Από την περιγραφή αυτή θα φανερωθεί ελπίζω και η γνώμη μου για το πρόγραμμα.

Το δυσπόστατο της αρχιτεκτονικής προδιαγράφει νομοτελειακά το ζητούμενο. Η αρχιτεκτονική αναπνέει με δυο πνεύμονες, τον ένα τεχνικό, τον άλλο καλλιτεχνικό. Που σημαίνει ότι έχει ταυτόχρονα ανάγκη και τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου. Νοοκρατικό και συναισθηματικό. Από αυτά προκύπτει ότι η προετοιμασία ενός υποψήφιου για την αρχιτεκτονική νέου, πρέπει να περνά μέσα από ένα πρόγραμμα πολυσχιδές και συνδυαστικό, ικανό να τον εξοπλίζει με γνώσεις και δεξιότητες τόσο τεχνικές όσο και καλλιτεχνικές. Ικανό να τροφοδοτεί τόσο τον 'λογισμό' όσο και το 'όνειρο', σύμφωνα με τον εύστοχο στίχο το εθνικού μας ποιητή.

Όμως η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο τέχνη και τεχνική. Είναι και πολλά άλλα μαζί, το οποίο σημαίνει ότι ο μαθητής υποψήφιος αρχιτέκτων χρειάζεται να αποκτήσει μια παιδεία σφαιρική, όπου ισόποσα θα του δοθούν τα μαθηματικά και η τέχνη, η φυσική και η γλώσσα, η χημεία και η φιλοσοφία, η γεωγραφία και η λογοτεχνία, η γεωμετρία και η γυμναστική.

Η αρχιτεκτονική όπως και κάθε άλλο φαινόμενο πολιτισμικό δεν αποτελεί μίαν αυθαίρετη ιστορική στιγμή. Είναι ένα φαινόμενο εξόχως ιστορικό, μνημονικό θα έλεγα, που έχει ανάγκη να είναι μέρος μιας συνέχειας. Ως εκ τούτου η παιδεία του νέου υποψηφίου αρχιτέκτονα πρέπει να περιλαμβάνει και ζητήματα ιστορίας, της ιστορίας προσλαμβανόμενης όχι ως γραμμικής διαδικασίας στον χωρόχρονο, αλλά ως αρχείου αναφοράς μελετών και κατασκευών. Της ιστορίας ως διαλεκτικής αντιδιαστολής των διαφόρων και διαφορετικών τεχνικοπολιτιστικών στιγμών στο δημιουργικό γίνεσθαι, στιγμών που έχουν να κάνουν με τα μικρά ή τα μεγάλα θαύματα της ανθρώπινης διάνοιας.

Ακόμα, και πέραν των ανωτέρω, η αρχιτεκτονική έχει ένα φαινομενολογικό και ένα οντολογικό περιεχόμενο. Συνεπώς έχει ανάγκη και την φιλοσοφία, κυρίως αυτήν. Άλλο ο 'τοίχος' ως σημαίνον και άλλο ως σημαινόμενο. Ως σημαίνον έχει διαστάσεις, βάρος, υλικότητα, χρώμα. Ως σημαινόμενο είναι όριο, χώρισμα, φίλτρο, εμπόδιο, σύμβολο.

Ως κατεξοχήν ανθρωποκεντρική η Αρχιτεκτονική ωφέλει να συμπορεύεται με το πνεύμα του εκάστοτε τόπου. Του τόπου ως διαδραστικού πεδίου πνευματικών ανταλλαγών. Κάτω από αυτή τη ματιά η προετοιμασία του νέου σπουδαστή αρχιτεκτονικής θα πρέπει να περιλαμβάνει και έντονες βιωματικές χωρικές εμπειρίες. Με αυτό θέλω να πω πως πολλά πράγματα δεν μπορούν να διδαχθούν στην τάξη. Θα πρέπει ο μαθητής να έχει την ευκαιρία να βιώσει ψυχοσωματικά και με την συναίσθηση την χωροταξική εμπειρία. Η βέλτιστη χωρική εμπειρία δεν είναι δυνατό να ουσιαστικοποιηθεί μόνο δια μέσου της εικονικής πραγματικότητας. Της αρχιτεκτονικής το σώμα έχει υλικότητα, είναι απτό, έχει οσμές. Ως εκ τούτου προϋποθέτει τη μέθεξη του σώματος και της ψυχής.

‘Εκ του ποιείν η αλήθεια’ μας έχει πει ο Giambattista Vico. Αυτή την αλήθεια μόνο εκτός σχολικού περιβάλλοντος μπορεί να προσλάβει ο μαθητής. Άρα κατασκευάζοντας, βάζοντας δηλαδή σε κίνηση μυαλό και σώμα ο νέος μπορεί να αποκτήσει τις αναγκαίες δεξιότητες που απαιτεί η αρχιτεκτονική. Τα εργαστηριακά και κατασκευαστικά μαθήματα είναι απαραίτητο να αυξηθούν και για ένα άλλο λόγο που συναρτάται με την αστυφιλία και την εν γένει αποχή των παιδιών των πόλεων από την επαφή με τη φύση και την ύλη.

Την αειφορία ως βασική έννοια του παρόντος αλλά κυρίως του μέλλοντος δεν μπορεί να την εμπεδώσει ο νέος με σχήματα εγκεφαλικά, μεταφυσικά.

Αν δεν δεις από κοντά το καμένο δάσος, αν δεν αισθανθείς με όλες σου τις αισθήσεις και με του σώματος τους πόρους το κατεστραμμένο τοπίο, αν δεν μυριστείς την απαίσια οσμή του νεκρού από τα τοξικά ψαριού, αν δεν αγγίξεις με τα ίδια σου τα χέρια τον τύπο των ήλων, δεν θα κατανοήσεις ποσώς τους επερχόμενους κινδύνους ερήμωσης.

Πολύ φοβάμαι ότι η κλεψύδρα δεν μου επιτρέπει να πω περισσότερα, γι' αυτό θα ολοκληρώσω εδώ, έστω κι αν όσα έχω πει αποτελούν μια στενογραφημένη έκφραση των απόψεων μου.

Εύχομαι έστω και αυτά τα λίγα να συμβάλουν σε ένα γόνιμο διάλογο για το μέλλον των παιδιών μας και της αρχιτεκτονικής, μια και γι' αυτήν κληθήκαμε να συζητήσουμε σήμερα εδώ.

Ευχαριστώ.